

ATƏT-in İstanbul sammiti (18-19 noyabr 1999-cu il)

1999-cu il noyabrın 18-19-da dost və qardaş Türkiyənin qədim İstanbul şəhərində Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) yola salmaqda olduğumuz yüzillikdə sonuncu zirvə görüşü keçirildi.

Əsası 1975-ci ilin yayında Helsinkidə Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi kimi qoyulmuş ATƏT ötən iyirmi beş il ərzində qitəmizin ən mötəbər beynəlxalq təşkilatına çevrilmişdir. O, hazırda həttün bəşəriyyət üçün ən önəmli olan Avropada təhlükəsizlik və əmdkdaşlıq problemlərini həll etmək kimi şərfli bir missiyanı öz üzərinə götürmüşdür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev dedi ki, ATƏT "yarandıqdan indiyə qədər həqiqətən dünyada həm sülhün, həm təhlükəsizliyin, həm də insan haqlarının qorunması, demokratiyanın inkişafı üçün çox böyük səylər qörür və bu prinsiplərin həyata ke-çirilməsi üçün həddən artıq fəaliyyət göstərir".

Yarandığı vaxt Avropanın 33 dövlətinin, habelə ABŞ və Kanadanın iştirak etdikləri ATƏT-in nüfuzu getdikcə güclənmiş və hazırda onun üzvlərinin sayı 54-ə çatmışdır. 90-cı illərin əvvəlində SSRİ-nin dağılması nəticəsində yaranmış yeni müstəqil dövlətlərin bir çoxu, o cümlədən Azərbaycan Respublikası da (1992) ATƏT-ə daxil olmuşdur.

Azərbaycan müstəqil dövlət kimi 1994-cü ildən bu mötəbər təşkilatda fəal iştirak edir. Respublikamızın Prezidenti Heydər Əliyev 1994-cü və 1996-cı illərin dekabrında ATƏT-in Budapeşt və Lissabon zirvə görüşlərində dövlətimizi təmsil etmişdir. Azərbaycan Prezidentinin ATƏT-ə daxil olan digər ölkələrin dövlət və hökumət başçıları, nümayəndə heyətləri ilə birlikdə, bərabər hüquqda bu toplantılarda iştirakı, ardıcıl, məqsədyönlü və qətiyyətli isə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqışəsində ölkəmizin haqlı mövqeyinin bütün dünyaya çatdırılmasında, münəqışənin həlli prinsiplərinin müəyyən edilməsində mühüm rol oynamışdır.

Bu gün, təəssüf ki, ATƏT-in, digər beynəlxalq təşkilatların göstərdikləri səylərə baxmayaraq dünyanın, eləcə də Avropanın bir çox regionlarındakı münəqışə ocaqları hələ də sönməmişdir. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqışəsi də belələrindəndir. Dağlıq Qarabağda bas qaldırılmış separatçılıq, Ermənistanın ölkəmizə qarşı ərazi iddiaları Azərbaycan Respublikasını uzun sürən münəqışəyə cəlb etmişdir. 1988-ci ildən başlayaraq Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzündən sonra torpaqlarımızın 20 faizi işğal olunmuş, bir milyondan çox azərbaycanlı yurd-yuvasından didərgin salınmış, yüzlərlə şəhər və kəndimiz xarabazara çevrilmişdir.

1994-cü ilin dekabrında Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə keçirilmiş zirvə görüşündə Prezident Heydər Əliyev söyi və təşəbbüsü ilə ATƏT-in Minsk konfransı həmsədrlərinin təsisatı yaradılmışdı ki, bu da vasitəçilərin fəaliyyətində əlaqəsizliyi, paralelliyi aradan qaldırmağa imkan vermmiş və ATƏT üzvü olan dövlətlərin münəqışənin sülh yolu ilə həll edilməsinə yönəlmiş səylərinin əlaqələndirilməsi mexanizmini nizama salmışdır. ATƏT-in 1996-cı ilin dekabrında keçirilmiş Lissabon sammitinin nəticələri Azərbaycan diplomatiyasının böyük nailiyyəti olmuşdur. Zirvə görüşündə Azərbaycan Prezidentinin qətiyyətli mövqeyi və əzmkarlığı sayəsində ATƏT Sədrinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqışəsinin həllinə dair qəbul edilmiş bəyanatında Azərbaycanın ərazi bütövlüyü prinsipi dəstəklənmiş, ATƏT-in üzvü olan 54 ölkədən 53-ü bu qərarın lehinə, yalnız Ermənistan əleyhinə səs vermişdir.

Respublikamızın rəhbərinin ATƏT-in İstanbul sammitinə yola düşərkən hava limanında jurnalistlərə müsahibəsində dedi ki, ölkəmizin nümayəndə heyəti bu zirvə görüşünə də Azərbaycanın mənafeələrini qorumaq və bununla bağlı məsələlərin həyata keçirilməsinə nail olmaq niyyəti ilə getmişdi.

Tarixə "İstanbul zirvə görüşü" adı ilə düşəcək bu sammitin Türkiyədə keçirilməsi qardaş ölkənin bütün dünyada yüksək nüfuzunu daha bir təsdiqi olmaqla yanaşı, Türkiyə Respublikası, ümumən türkdilli xalqlar üçün çox böyük, əlamətdar hadisəyə çevrildi.

Prezident Heydər Əliyev zəngin dövlətçilik və diplomatik təcrübəsi, şəxsi nüfuzu, incə və düşünlülmüş siyasi xətti sayəsində İstanbul sammiti Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqışəsinin sülh yolu ilə ədalətli həllinə bir daha tərəfdar çıxdı.

ATƏT üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları öz çıxışlarında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münəqışəsinin hələ də həll olunmamasından narahatlıq ifadə etdilər və sülhyaratma prosesində səyləri artırmağa çağırıldılar. Eyni zamanda nətiqlər münəqışə tərəflərini təmsil edən dövlət başçıları arasında ikitərəfli görüşlərinin zərurilliyini qeyd edərək dialoqu dəstəklədiklərini bildirdilər.

Sammit iştirakçıları tərəfindən qəbul edilmiş İstanbul bəyannaməsinin ayrıca bir bəndi münəqışənin həlli məsələlərinə həsr olunmuşdur. Həmin bənd ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrlərinin fəaliyyəti qiymətləndirilməklə yanaşı, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin birbaşa görüşlərinin bu münəqışənin sülh yolu ilə həlli prosesini dinamikləşdirdiyi qeyd olunmuşdur.

ATÖT sammiti ərəfəsində, noyabrın 17-da Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının İstanbulda keçirilmiş zirvə görüşü region dövlətlərinin əməkdaşlığının genişləndirilməsi işinə yeni təkan verdi. Görüş iştirakçılarının qəbul etdikləri İstanbul bəyannaməsində regionda sülh, təhlükəsizlik və sabitliyin təmin olunmasında qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq münasibətlərinin müstəsna əhəmiyyəti vurğulanmışdır.

Sammit günlərində ABŞ Prezidenti Bill Klintonun iştirakı ilə Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft kəməri haqqında tarixi sazişin və Transxəzər qaz kəməri haqqında sənədin imzalanması Azərbaycanın həqiqətən də XXI əsrə böyük siyasi və iqtisadi perspektivlərlə qədəm qoyduğunu göstərir.

Bütün təzyiqlərə, maneələrə baxmayaraq Azərbaycan Prezidentinin qətiyyətli və ardıcıl siyasəti, əzmkarlığı sayəsində baş tutmuş bu hadisə Prezident Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi qlobal neft strategiyasının əsl təntənəsinə çevrilərək, ölkəmizin müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, iqtisadi tərəqqisi üçün geniş yol açdı.

Səfər zamanı Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin dövlət və hökumət başçıları, Avropa qurumlarının rəhbərləri ilə keçirdiyi görüşlər, apardığı danışıqlar ölkəmizin qarşılaşdığı ağır problem olan Ermənistan - Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tezliklə aradan qaldırılmasında, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, iqtisadi tərəqqiyə qovuşması sahəsində mürəkkəb vəzifələrin həllinə yönəlmişdir.

İstanbul sammiti çox böyük hadisə, siyasi sarsıntılar və təlatümlərlə zəngin olan XX əsrin siyasi tarixində, şübhəsiz ki, xüsusi yer tutacaqdır. ATÖT-in zirvə toplantısında Avropanın və dünyanın gələcəyi üçün mənası və əhəmiyyəti çox böyük olan tarixi qərarlar qəbul edildi, mühüm sənədlər imzalandı. Bu sənədlər XX əsrdə imzalansa da onlar XXI əsrə doğru etibarlı sülh və əməkdaşlıq körpüsü salmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin
ATƏT-in İstanbul Zirvə görüşündə nitqi
(18 noyabr 1999-cu il)

- Hörmətli cənab sədr!
Hörmətli həmkarlarım!
Xanımlar və cənablar!

Biz ATƏT-in bu əsrdəki sonuncu zirvə görüşünün dünya sivilizasiyasının ən böyük mərkəzlərindən biri olan əzəmətli İstanbul şəhərində keçirilməsinə böyük əhəmiyyət veririk. Bizə göstərilən yüksək qonaqpərvərliyə və sammitin işinin çox gözəl təşkil olunmasına görə Türkiyə Respublikasının Prezidenti Zati-ailəri Süleyman Dəmirələ və Türkiyə hökumətinə öz minnətdarlığımı bildirirəm.

Türkiyədə baş vermiş ağır təbii fəlakət, dəhşətli zəlzələ nəticəsində minlərlə adamın həlak olması dost və qardaş türk xalqı ilə bərabər bizi də qəlbdən kədərləndirdi. Biz sizin dərdinizə şərik çıxırıq və "keçmiş olsun" deyirik.

Hörmətli sədr!

İki dağdıcı müharibənin dəhşətlərindən və "soyuq müharibə"nin sirt sağından çıxmış iyirminci yüzilliyin sonunda Avropa qarşısında həqiqi sülh və sabitlik yolu açılmışdır. Lakin biz təxminən iyirmi beş il bundan əvvəl Helsinkidə elan edilmiş məqsəd və prinsiplərin tam həyata keçirilməsinə, təəssüf ki, hələ də nail olmamışıq.

ATƏT-in üzvü olan dövlətlərin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və ümumiyyətlə təhlükəsizliyi üçün yaranmış qorxu amansız reallığa çevrilmişdir, milyonlarla insana fəlakət və iztirab gətirmişdir. Mən bir daha beynəlxalq birliyin diqqətini Azərbaycanın düşdüyü dözülməz vəziyyətə cəlb edirəm. Altı ildən çoxdur ki, suveren Azərbaycanın ərazisinin beşdə bir hissəsi erməni silahlı qüvvələrinin işğal altındadır. Həyata keçirilmiş etnik təmizləmələr nəticəsində bir milyon azərbaycanlı öz doğma yurd-yuvalarından qovulmuşdur.

Təəssüf ki, sonuncu zirvə görüşümüzdən sonra sülh prosesi arzu etdiyimiz nəticəni verməmişdir, Minsk qrupunun həmsədrləri Lissabon zirvə görüşündə qəbul edilmiş prinsiplərin həyata keçirilməsi üçün lazımi fəallıq və ardıcılıq göstərməmişlər. Minsk prosesi passivləşmişdir. Belə bir şəraitdə Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında birbaşa görüşlər və danışıqlar keçirilməsi zərurəti yaranmışdır. Bir neçə belə görüş keçirilmişdir və bu görüşlər münəqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına ümid verir. Şübhəsiz ki, münəqişənin aradan qaldırılmasının mühüm amillərindən biri də tərəflərin güzəştə getməyə hazır olmasıdır. Lakin güzəştin də beynəlxalq hüquq prinsipləri və normaları ilə müəyyən edilmiş həddi var.

Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunda ermənilər və azərbaycanlılar sülh və təhlükəsizlik şəraitində birgə yaşaya bilərlər və yaşamalıdırlar. Bu isə Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülhün və normal məhrəbanlıq, qonşuluq münasibətlərinin yaranmasına xidmət edərdi. Bunun üçün Azərbaycanın işğal olunmuş əraziləri azad edilməlidir, bunun üçün Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağın müvafiq statusu müəyyən edilməlidir.

Qeyd etmək istəyirəm ki, Ermənistan prezidenti ilə danışıqlarımız Ermənistan-Azərbaycan münəqişəsinin aradan qaldırılması üçün məsuliyyət daşıyan ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətini əvəz edə bilməz. Mən Minsk konfransının həmsədri olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarına Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların tezliklə bərpası üçün zəruri səylər göstərməyə çağırıram. Dünya birliyi münəqişənin aradan qaldırılmasına dair bəyan edilmiş prinsipləri ardıcıl surətdə və qətiyyətlə müdafiə etməlidir.

Biz üzmüzə gələn yüzillikdə ATƏT-in roluna və problemlərin prizmasından baxırıq. ATƏT öz prinsiplərini müdafiə etmək məqsədi ilə qətiyyətlə fəaliyyət göstərməli və özünün əməliyyat imkanlarını xeyli gücləndirməli, ilk növbədə çoxmillətli sülhyaratma qüvvələrini inkişaf etdirməlidir.

Hesab edirəm ki, Avropada adi silahlı qüvvələr haqqında müqavilənin sərəməliliyi yüksəldilməlidir. Bəyan edirəm ki, regionun hərbiləşdirilməsi və işğal edilmiş Azərbaycan torpaqlarında qanuna zidd xarici silahların yerləşdirilməsi Azərbaycanın təhlükəsizliyi üçün qorxu yaratmışdır. Buna baxmayaraq Azərbaycan bu müqavilədən irəli gələn öhdəliklərini tam yerinə yetirir. Bəzi dövlətlərin hərəkətləri isə həm müqaviləni pozur, həm də onun iştirakçısı olan dövlətlərin təhlükəsizliyini sarsdır.

Cənubi Qafqaz regionu Avropanın ayrılmaz hissəsidir. Mən Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Avropa Birliyi ölkələrinin, Rusiyanın, Türkiyənin, Gürcüstanın, Ermənistanın və ATƏT-in marağı olan bütün digər üzvlərinin dövlət və hökumət başçılarına müraciət edərək onları regionumuzun problemlərinin həlli üçün qətiyyətli fəaliyyət göstərməyə çağırıram. Mən Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik və əməkdaşlıq paktının təsis olunmasını təklif edirəm. Belə bir pakt dövlətlərarası münasibətlərin və münəqişələrin aradan qaldırılmasının prinsiplial əsaslarını təsbit etməlidir. Onun əsasında regiondan xarici hərbi qüvvələr çıxarılmalıdır. Regionu bölən ayırıcı xətlər aradan qaldırılmalıdır. Təcavüzə, etnik təmizləmələrə, separatçılığa və terrorizmə son qoyulmalıdır. Baş

vermiş faktlar əsasında hərəkətlərə və ikili standartlara yol verilməməlidir. Belə bir pakt regionda sülh, sabitlik və təhlükəsizlik yaranmasına, Cənubi Qafqazın suveren, müstəqil demokratik dövlətlərinin iqtisadi tərəqqisinə və əməkdaşlığına gətirib çıxarardı. XXI əsrin astanasında beynəlxalq birliyin Cənubi Qafqazda uğurlu fəaliyyəti azad, bölünməz və təhlükəsiz Avropanın yaradılmasına mühüm töhfə olardı.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

**Avropada təhlükəsizlik və əməkdaşlıq təşkilatı Zirvə görüşü
(İstanbul, 19 noyabr 1999-cu il)
İstanbul Zirvə görüşünün Bəyannaməsi**

Biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı yaranan vəziyyət və son hadisələr haqqında ATƏT-in Minsk qrupunun Həmsədrlərinin məruzəsini aldıq və onların söylərini müsbət qiymətləndiririk. Biz Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında aktivləşən dialoqu xüsusilə alqışlayırıq ki, onların müntəzəm görüşləri problemin möhkəm və hərtərəfli həllinin tapılması prosesinin dinamikası üçün imkan yaratmışdır. Biz qəti şəkildə bu dialoqu dəstəkləyirik və ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların bərpası ümidi ilə bu dialoqun davam etdirilməsinə çağırırıq. Biz həmçinin təsdiq edirik ki, ATƏT və məsələnin həllinin tapılması üçün ən münasib format olan ATƏT-in Minsk qrupu sülh prosesini və onun gələcəkdə həyata keçirilməsini, tərəfləri bütün zəruri köməklik ilə təmin etmək də daxil olmaqla, daha da irəlilətməyə hazırdır.

Biz bu il Yerevanda ATƏT-in ofisinin açılmasını və analoji ofisin Bakıda açılması qərarını alqışlayırıq. Bu addımlar ATƏT-ə bizim Ermənistan və Azərbaycanla olan əməkdaşlığımızı gücləndirmək imkanı verəcək.